

Bolesław Hajduk*

**EKONOMISKA RELATIONER MELLAN FRIA STADEN GDANSK
OCH DANMARK UNDER ÅREN 1920–1939**

**ECONOMIC RELATIONS OF THE FREE CITY OF DANZIG
AND DENMARK IN 1920–1939**

Summary

Economic relations of Gdansk and the Kingdom of Denmark date back to the Middle Ages. Danish – Gdansk relations on economic grounds are confirmed by the sources from 1368. Significance of Gdansk for Denmark in bilateral commercial relations is proclaimed by establishing trade and diplomatic representatives by the Danish government in Gdańsk where in the period from 1656 to 1920 there were 10 of them in following ranks: residents, consular agents, vice-consuls, consuls. After excluding Gdańsk in 1920, along with a small territory from the borders of Germany and the establishment of the Free City, the full-time consuls positions were held by Bent Falkenstjerne (1921) and Harald Koch (1922–1936). Then in 1937–1945, the duties of the honorary consul were entrusted to Holger Ditlevow Schrader.

The inclusion of the Free City into the customs and economic area of Poland was a factor encouraging the Danish people to take various economic initiatives on its territory. The participation of Danes and Danish capitals should be noted in the ship owners -forwarding and brokerage companies registered in Gdańsk, such as: Branch of the United Baltic Corporation (*Filia Zjednoczonej Korporacji Bałtyckiej*), Baltic – American Oil Importing Company Ltd. (*Baltycko-Amerykańskie Towarzystwo Importu Nafty z o.o.*), Gdańsk Shipping and Trade Joint Stock Company Artus (*Gdańskie Żeglugowo-Handlowe*

---

* prof. dr hab. Bolesław Hajduk, em. prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, boleslaw.hajduk@gmail.com.

Towarzystwo Akcyjne Artus). Furthermore, the activity of Danish enterprises and Danes in the Free City area was marked by trade, combined with forwarding, among which the following companies can be mentioned: Domestic and Foreign Commissions Company Limited Filiale Danzig, Skandinawisch – Danziger Handelsgesellschaft GmbH “Skandia”, Handelsgesellschaft Skandinavia GmbH, I. P. Kraberg & Co Aktieselskab, “Danobalt” Handelsgesellschaft mbH, Rudolph Als Aktieselskab and Langelandskorn GmbH. Textile products were dealt with by “Danopol” Dänisch – Polonische Gesellschaft für Auswärtigen Handel GmbH. A well-known Danish company ‘Infico’ Internationale Financierungs Compagnie Aktien – Gesellschaft, operated on the insurance market. Danes’ activity in the Free City also occurred in the field of manufacturing. In 1926–1930 a refinery operated in Gdańsk started by the Danish company Aarhus Oliefabrik AS, equipped with the most modern equipment for the production of vegetable oils, margarine and other edible fats. Mention should also be made of cooperation established in the 1930s by Gdańsk Shipyard (*Stocznia Gdańska*) with the Danish company Burmeister & Wain AS in the field of diesel engine construction.

Gdansks kommersiella kontakter med Danmark går tillbaka till medeltiden. Att det sedan 1368 har funnits kopplingar mellan Gdansk och Danmark är styrkt. Gdansks invånare kom till Jyllands kust samt till Själland och Bornholm, där de köpte fisk, främst sill för marknaden i Gdansk. I sin tur tog danska köpmän med sig kött och köttvaror samt saltad, rökt och torkad fisk till Gdansk där de i gengäld köpte spannmål, malt och mjöl. I slutet av 1300- och början av 1400-talet upprättade man mellan orterna Falsterbo och Skanör som ligger vid Östersjön i Skåne som då tillhörde Danmark, permanenta ”handelsläger” för Gdansk och för andra preussiska städer i syfte att köpa in fisk, främst strömming. ”Handelslägret” för Gdansk styrdes av s.k. fogdar som skickades dit från Gdansk, bland annat under åren 1379, 1399–1401 och 1405–1410. Under de följande århundradena led kommersiella kontakter mellan köpmän från Gdansk och från Danmark av många avbrott, på grund av de krig som utkämpades i norra Europa på land och till sjöss.¹

¹ Mer om Gdansks handelsförbindelser och om Gdansks handel från medeltiden och fram till början av 1900-talet har skrivits av: M. Biskup, *Under Tyska ordens styre – från 1308 till 1454. Handel*, i: *Gdansks historia, volym I fram till 1454*, redigerat av E. Cieślak, Gdańsk 1978, 403–405; Samma, *Gdansk i slutet av Tyska ordens era (1409–1454)*, i: *Gdansks historia...*, s. 526–527, 542–543; A. Zbierski, *Hamnen i Gdansk mot bakgrund av staden på 9 – 1200-talet*, Gdańsk 1964, s. 238–248; H. Samsonowicz, *Dynamiskt handelscentrum...*; J. Trzoska, *Varierande konjunktur inom Gdansks handel och sjöfart*, i: *Gdansks historia*, vol. III/1 (1655–1793), Gdańsk 1993, s. 70, 73, 86, 90; Samma, *Förändringar i baltisk och europeisk handel*, i: *ibidem*, s. 345–346, 352–355; Samma, E. Cieślak, *Gdansk handel och sjöfart på 1700-talet*, i: *ibidem*, s. 372, 378, 383–384, 430–431, 439; C. Biernat, *Handel, sjöfart och tillverkning*, i: *ibidem*, vol. III/2, s. 42, 46–48, 50–52, 55–56; W. Zajewski,

Gdanks betydelse för Danmark i de bilaterala ekonomiska förbindelserna styrks av det faktum att de danska myndigheterna inrättande kommersiella och diplomatiska representanter i staden vid Motlawa-floden, som under åren 1656–1920 var tio till antalet: resindent, konsulära tjänstemän, vicekonsuler och konsuler.² Den sista konsuln innan Fria staden proklamerades, Richard Marx, utsågs 1912 med den tyske kejsaren Vilhelm II:s godkännande (exekvatur).³

Att Gdansk tillsammans med det angränsande området hamnade utanför Tysklands gränser och att man tillkännagav att Fria staden skulle proklameras, skapade en nytt politiskt och ekonomiskt läge som de danska myndigheterna hade för avsikt att anpassa sin konsulära och diplomatiska beskicknings funktion till, vilket i mars 1921 avspeglades i etableringen av nya regler och i utnämningen av Bent Falkenstjerne till generalkonsul. Utnämningsbrevet av den 17 februari 1921 ställdes ut av kung Kristian X, och exekvatur beviljades den 1 juli 1921 av den polska statschefen Jozef Pilsudski. På grund av det faktum att Fria stadens utrikespolitik anförtroddes den polska regeringen, var artikel 4 i konventionen mellan Polen och Gdansk av den 9 november 1920 den rättsliga grunden för beviljande av exekvatur, och utnämningen av Bent Falkenstjerne skedde med godkännande från Fria stadens senat med medverkan av Republiken Polens generalkommissionär i Gdansk. Framtida utnämningar av konsuler i Konungariket Danmarks konsulära och diplomatiska beskickning i Fria staden Gdansk gjordes enligt samma princip, med beaktande av bestämmelserna i genomförandeavtalet mellan Polen och Gdansk som ingicks den 24 oktober 1921 i Warszawa.⁴ Mot slutet av 1921 omplacerades Bent Falkenstjerne genom ett kungligt dekret till tjänstgöring som

---

Ekonomisk stagnation och finansiellt utnyttjande av Fria staden Gdansk, i: ibidem, vol. III/2, s. 152–155; J. Stanielewicz, *Stagnation inom handel och sjöfart*, i: ibidem, vol. IV/1 (1815–1920), Sopot 1998, s. 100, 104, 106, 108, 129–130; Samma, Återhämtning av den maritima ekonomin, i: ibidem, s. 365; B. Wachowiak, *Problem med Gdanks handel under 1800-talet första hälft*, "Rocznik Gdański" 1981, vol. 41, häfte 2, s. 5–44.

² Konungariket Danmark representerades i Gdansk av: residenterna – Johann Melchior Rötlin (1656–?), Christian Martin de Friese (1722–?), konsulära tjänstemannen Johann Carl Ludwig Fromm (1822–?), konsulerna – Carl August Wilhelm Fromm (1822–1836), Friedrich Böhm (1836–1844), Gustav George Lindberg (1844–1876), Adam Wilhelm Müller (1878–1891), Archibald York (1892–1904), Peter Ludwig Müller (1904–1912) samt Richard Marx (1912–1920); se Rigsarkivet i Köpenhamn, Udenrigsministeriet (nedan RaK, Udm), Journalnummer H 52–45, pakknummer 52. Danzig 2, b. pag.: Danska konsuler i Gdansk, b.d.; ibidem, b. pag.: Anteckning, 19.02.1912; ibidem, b. pag.: Danska konsulatet i Gdansk till konsuln i Hamburg, 18.04.1912.

³ RaK, Udm, Jnmr H 52–45, pknm 52. Danzig 2, b. pag.: Ministeriet for Handel og Søfart do Udenrigsministeriet, 31.10.1912; ibidem, b. pag.: Legationen i Berlin till Udenrigsministeriet, 16.10.1912.

⁴ Ibidem, b. pag.: Legationen i Warszawa till Udenrigsministeriet, 26.08.1919; ibidem, b. pag.: Konsulatet i Gdansk till Udenrigsministeriet, 14.02.1921; Riksarkivet i Gdansk (nedan APG), Senat, 966, s. 5: Danmarks Generalkonsulat till Senatens ordförande, 11.03.1921; ibidem, s. 19: Republiken

legationsrådgivare vid Konungariket Danmarks legation i Stockholm. Samtidigt utsågs den förre rådmannen vid Hovrätten i Köpenhamn och karriärdiplomaten Harald Koch till generalkonsul i Gdansk den 1 januari 1922. Utöver honom arbetade följande personer på Konungariket Danmarks generalkonsulat i Fria staden: vicekonsul Einar Christensen, sekreterare och sedan mars 1923 vicekonsul Theodor West och stenograf Gudrun Køhler. I februari 1925 utvidgades räckvidden av danska generalkonsulatets verksamhetsområde till en del av pomorskie-län, dvs. distrikten Wejherowo och Puck.⁵

Generalkonsul Harald Kochs stora kompetens när det gäller internationell rätt uppskattades, och som ett bevis på detta valdes han 1926 av Nationernas förbund till posten som ordförande för Tysk-polsk-gdanska skiljedomstolen för transittrafikfrågor (Deutsch – Polnisch – Danziger Schiedsgericht für den Durchgangsverkehr) med säte i Gdansk.⁶ Under andra hälften av 1920-talet, till följd av åtstrammingsåtgärder från de danska myndigheternas sida, uppstod det svårigheter med att täcka kostnaderna för ett permanent konsulat och betala ersättning till generalkonsuln i Fria staden Gdansk. Efter det att det danska parlamentet (Folketinget) antog den s.k. besparingslagen 1927, som även omfattade utrikesministeriet (Uderigsministerium) och alla underordnade beskickningar utomlands, ville man i syfte att minska utgifterna stänga det permanenta konsulatet i Gdansk den 1 april 1928 eller eventuellt göra om det till en beskickning av honorär karaktär.⁷ I slutändan beslutade man emellertid efter samråd med företrädare för regeringarna i Polen, Danmark och Tyskland samt med Nationernas förbunds högkommissarie och Fria stadens senat att behålla Danmarks permanenta generalkonsulat i Gdansk, och Harald Kochs månadslön på 40 000 gulden skulle fr.o.m. den 1 april 1928 betalas av de polska och tyska myndigheterna (18 000 gulden var) och av Fria stadens senat (4 000 gulden). I praktiken uppbar alltså Konungariket Danmarks generalkonsul Harald Koch en ersättning i egenskap

---

Polens Generalkommissionär i Gdansk till Fria stadens Senat, 21.05.1921; *ibidem*, b, pag.: Exequatur för Bent Falkenstjerne, 1.07.1921; K. Skubiszewski: Polens västra gräns, Gdansk 1969, s. 109–111.

⁵ APG, Senat, 966, s. 23 i 53: Danska legationen i Warszawa till Fria stadens Senat, s. 18.06 och 31.12.1921; *ibidem*, s. 47: Danska legationen i Warszawa till minister K. Skirmunt, 8.10.1921; *ibidem*, s. 45, 63 i 129: Republiken Polens Generalkommissionär till Fria stadens Senat, 12.11.1921, 26.01.1922, 24.03.1923; *ibidem*, s. 49: Christian X:s utnämningbrev för Harald Koch, september 1921; *ibidem*, s. 73: J. Pilsudskis exequatur, 28.01.1921; *ibidem*, s. 105 i 107: Danska Generalkonsulatets personal, 9.11.1922; ”Danziger Volksblatt” 3.01.1922, nr 2.

⁶ APG, Senat, 966, s. 293: Danska konsulatets anteckning, 5.10.1926, s. 329: Skiljedomstolen i Gdansk till Fria stadens Senat, 2.12.1926.

⁷ *Ibidem*, s. 401: Anteckning, 8.10.1927; ”Danziger Hafen und Handel”, 1.12.1927, nr 13.

av ordförande för Tysk – polsk – gdanska skiljedomstolen för transittrafikfrågor i Gdansk.⁸

Utvecklingen av Gdynias kommersiella hamn samt av faciliteter med koppling till den maritima ekonomin gjorde att den polska regeringen kom med ett förslag om att i denna stad skapa en dansk konsulär beskickning som skulle vara oberoende av beskickningen i Gdansk. Som ett resultat av förhandlingar mellan regeringarna i Polen och Danmark, gick det danska utrikesministeriet med på att skapa ett honorärt vicekonsulat, vars verksamhet var begränsat till staden Gdynias område. Den 5 februari 1932 utsågs Lucjan Byczkowski till honorär vicekonsul, och i april 1935 utnämndes han till honorärkonsul ad personam. Efter generalkonsul Harald Kochs död den 5 juli 1936 lade den polska regeringen fram ett förslag om att döpa om vicekonsulatet i Gdynia till ett honorärkonsulat, och utvidga dess behörighet utanför staden Gdynias område, dvs. över havsdistriktet, inklusive Wejherowo och Puck, vilket godkändes av de danska myndigheterna. Dessutom utnämndes Lucjan Byczkowski till honorärkonsul.⁹

Det blev emellertid mer angeläget för Konungariket Danmarks regering samt för den danska befolkningen i Fria staden att efter Harald Kochs frånfälle utse en ny konsul i Gdansk, vars arbetsuppgifter utfördes tillfälligt av vicekonsul Theodor West. Följande personer kandiderade till befattningen: Holger Ditlev Schrader – chef för ett dotterbolag till det multinationella oljeföretaget ”Unida Lever” och ordförande för utländska handelskammaren i senaten samt Peder Gjersing – avdelningschef på rederiet Zjednoczona Korporacja Bałtycka i Gdansk, (United Baltic Corporation, Danzig Branch), som dessutom ledde seglarklubben med namnet Übersee – Clubs Verein Danzig och Danska föreningen i Fria staden. Problemet som skulle lösas efter Harald Kochs frånfälle var frågan om den nya konsuls lön. Danska utrikesministeriet ville stödja konsulatet i Gdansk med den lilla summan av 8 000 danska kronor per år, och ordföranden i Fria stadens senat

⁸ APG, Senat, 966, s. 509–510: Diplomaten Gellhorn till Fria stadens Senat, 13.04.1928; ibidem, s. 517, 519, 527 och 539: Anteckningar från samtal, 8 och 18.05, 22.06 och 14.08.1928; ibidem, s. 521: Fria stadens Senat till Republiken Polens generalkommissionär, 21.05.1928.

⁹ Ibidem, Senat, 969, s. 7: Republiken Polens generalkommissionär till Fria stadens Senat, 23.07.1937; ibidem, s. 1122, 519, 5 och 9: Anteckningar, 17 och 28.07.1936: Arkivet för nya akter i Warszawa, Utrikesministeriet (nedan AANW, MSZ), 437, s. 69, 107–111: Exequatur för L. Byczkowski, 5.02.1932 och 28.06.1937; ibidem, s. 7–9: Skrivelse från MSZ, 10.02.1932; ibidem, s. 84, 97–98, 114: Danska legationen till polska utrikesministeriet, 18.12.1931, 22.02 och 12.05.1937; Rak, Udm, jnmr H 52–45, pknmr 52. Danzig 2, b. pag.: Danska utrikesministeriet till legationen i Warszawa, 17.02.1937; ibidem, b. pag.: Anteckning hos danska utrikesministeriet, 20.02.1937.

garanterade endast en sänkning av det skattepliktiga beloppet.¹⁰ I detta läge gick Holger Schrader med på att ta över rollen som chef för Konungariket Danmarks honorärkonsulat med jurisdiktion som begränsats till Fria stadens område. Den 28 april 1937 beviljades han exekvatur att bedriva sin verksamhet som Danmarks honorärkonsul inom Fria stadens område. Senare, i februari 1938, erhöll Holger Schrader titeln som generalkonsul ad personam.¹¹ Enligt den information som finns hos det danska utrikesministeriet, vistades konsul Holger Schrader i Gdansk fram till den 14 mars 1945. Vicekonsul Jørgen Lønborg Friis Mogensen (1909–2000) som samarbetade med den i Östpommern verksamma hemliga militära organisationen „Gryf Pomorski”, arbetade enligt bekräftade uppgifter på Danmarks generalkonsulat i Gdansk från den 1 augusti 1940 och fram till det att han greps 1944.¹²

Bestämmelserna i fredsfördraget med Tyskland, som undertecknades i Versailles den 28 juni 1919, om att Gdansk och områden runt staden skulle hamna utanför Tysklands gränser samt om att Fria staden skulle skapas och införlivas i polska statens pris- och ekonomiska område, utgjorde en faktor som bland annat uppmuntrade danskarna till att vidta olika initiativ på detta område. Det noterades en märkbar aktivitetsökning hos skandinaver, däribland de danskar som redan var bosatta i Gdansk, och en tillströmning sedan 1919 av medborgare från de skandinaviska länderna, även från Danmark.¹³

Efter det att Ententen i april 1919 delvis hade hävt handels- och sjöblockaden av Centraleuropa, var Filia Gdańska Zjednoczonej Korporacji Bałtyckiej (United Baltic Corporation, Danzig Branch) först med att bedriva verksamhet med inriktning på den framtida Fria staden och den polska staten. Aktiekapitalet på två miljoner brittiska pund hos dotterbolaget till detta rederi tillhörde det berömda danska rederiet Ostindiska kompaniet (Det Østasiatisk Kompagni). Dotterbolaget

¹⁰ APG, Senat, 970, s. 1: Senatens anteckning, 17, s. 1936.

¹¹ RaK, Udm, jnmr H 52–45, pknmr 52. Danzig 2, b. pag.: Danska legationen i Warszawa till Udenrigsministeriet, 24.05.1937, 7.02.1938; APG, Senat, 970, s. 45, 99: Exekvatur för H. D. Schrader, 28.04.1937, 8.02.1938; ibidem, s. 19: Kung Christian X:s utnämningssbrev för H. D. Schrader, 15.02.1937.

¹² APG, Morski Urząd Rybacki, 150, s. 71: Utländska diplomater i Gdansk, status per den 1.08.1940; E.S. Kruszewski, *Den outröttliga kraftkarlen Jørgen Lønborg Mogensen (1900–2000)*, ”Acta Cassubiana”, Gdansk 2003, s. 369–371; Samma, *Jørgen Lønborg Friis Mogensen (3.04.1909–26.08.2000) Svaneke*, i: *Polsk-Skandinaviska Institutets XV:e årsbok 1999/2000*, Köpenhamn 2000, s. 79–80.

¹³ APG, Senat, 966, s. 220: Statistiska byrån till Fria stadens senat, 18.05.1925; ibidem, s. 979, 291: Anteckning, 22.01.1927.

drev regelbunden trafik mellan Gdansk och engelska hamnar, och samtidigt tillhandahöll speditiöns- och mäklartjänster för skandinaviska fraktföretag.¹⁴

Bolaget registrerades med dansk kapital 1919, ursprungligen i Sopot, och omregistrerades 1922 till ett rederi och speditiönsföretag i Gdansk, nämligen Bałtycko – Amerykańskie Towarzystwo Importu Nafty z o.o. (Baltisk-amerikanska bolaget för petroleumimport, med begränsat ansvar) (Baltisch – Amerikanische Petroleum Import GmbH). Gustav Adolf Stein, direktör för Det Danske Petroleum Aktieselskab i Köpenhamn, satt bland andra i bolagets styrelse. Bolaget bedrev verksamhet i Fria staden fram till 1935 och sysslade med handel och transport av petroleumprodukter och bulkvaror (kol, koks). I hamnen i Gdansk hade bolaget sex bränsledepåer med en kapacitet på 12 000 ton samt disponerade över en flotta av stora tankfartyg, varav 25 på 25 256 bruttoregister-ton registrerades under Fria stadens flagg, vilket gjorde det under denna period till det största rederiet inom det polska tull- och ekonomiska området. Till följd av effekterna av den världsomspännande kris som även drabbade sjöfarten, upphörde bolaget i maj 1935 med sjöfartsverksamhet, och fartygen såldes till bolaget Panama Transport Company Limited och seglade under panamansk flagg.¹⁵

Man har också styrkt engagemang av skandinaver, dvs. dansken Albert Jansen, ordföranden för Offentliga Kassen i Köpenhamn, och svensken A.P. Appelquist, direktören för Skandinaviska Kreditaktiebolaget i Stockholm, i dotterbolaget till den tyska koncernen Hugo Stinnes med namnet Gdańskie Żeglugowo-Handlowe Towarzystwo Akcyjne "Artus" (Danziger Reederei und Handels Aktiengesellschaft "Artus"), som bildades den 17 oktober 1919 och som registrerades i Gdansk. Dotterbolaget gjorde omfattande affärer inom handel med virke, kol och petroleumprodukter samt spedition, mäklarverksamhet och sjötransportförsäkringar. I hamnen i Gdansk hade bolaget bränsledepåer med en kapacitet på 20 000 ton och sju upplag för trä samt registrerade sex fartyg på 27 972 bruttoregister-ton under Fria stadens flagg. 1926 omregistreras emellertid dessa fartyg

---

¹⁴ B. Hajduk, *Polska och danska hamn- och sjöfartskontakter under åren 1919–1939*, "Östersjöinstitutets meddelanden" (nedan „K.I.B.”), 1979, häfte 30, s. 34.

¹⁵ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Preussische Ministerium für Handel und Gewerbe (GSPK, PMHG) i Berlin, C XIII 5, nr 32, Bd. 1, b. pag.: Bałtycko-Amerykańskie Towarzystwo till Rikets ekonomiministerium, 2.05.1920; APG, Polizei Prasidium, 6566, b. pag.: Fartygsregister för åren 1920–1930; Lloyd Register of Shipping 1937/1938; Staatsanzeiger für die Freie Stadt Danzig 5.03.1921, nr 9, post 278, 10.04 och 15.06.1922, nr 16 och 24, post 380 och 543.

under tysk flagg och användes fortfarande av rederiet Stinnes Hugo Linien från Hamburg.¹⁶

Förutom att bilda dotterbolag och tillhandahålla kapital till företag som registrerades i Fria staden, byggde danska rederier upp ett nätverk av regelbundna fartygsförbindelser med hamnen i Gdansk. Regelbunden trafik till hamnen i Gdansk ombesörjdes sedan 1919 av två välkända danska rederier, nämligen United Steam Navigation Company (Det Forenede Dampskibsselskab AS) och Ostasiatiska kompaniet (Det Østasiatiske Kompagni). Den första av dem transporterade passagerare längs den nordamerikanska rutten, en indirekt rutt från Gdansk till danska och franska hamnar, och sedan vidare med fartyg som tillhörde Skandinavien-Amerika-Linjen (Scandinavian America Line) till New York. På grund av den globala krisen inom sjöfarten och konkurrensen från det polska företaget Gdynia – Amerika Linie, upphörde det danska rederiet i februari 1936 med SAL:s verksamhet och drog sig ur passagerartransport på denna rutt.¹⁷

Däremot lanserade Ostasiatiska kompaniet 1919 en direkt reguljär trafik och transport av emigranter och passagerare mellan hamnarna i Liepaja, Riga, Gdansk och New York. I mars 1930 upphörde det danska företaget med denna linje och sålde Östesjö-Amerika-linjen till den polska regeringen, vilket resulterade i att Polskie Transatlantyczne Towarzystwo Żeglugowe SA Bildades, som 1935 omvandlades till företaget Gdynia Ameryka Linie Żeglugowe.¹⁸

Utöver de som omnämnts tidigare, startade rederiet "Aarhus Shipping Company" en reguljär linje från Århus till Gdansk och Gdynia 1933. Mäklare åt detta danska rederi var mäklarföretaget "Friedrich Gottlieb Reinhold" från Gdansk.¹⁹

De danska rederiernas engagemang i transport av människor och varor, jämfört med rederier från de andra skandinaviska länderna åskådliggörs av statistiken över fartygstrafik i hamnen i Gdansk (tabell 1).

¹⁶ GSPK, PMHG, C XIII, nr 32, Bd. 1, b. pag.: Information om företaget "Artus", 5.11.1919; ibidem, Bd. 3/4, b. pag.: Konsulatet i Gdanku till Auswaertiges Amt, 21.10.1922; Lloyds Register of Shipping 1927/1928, s. 178. 17 AANW, MSZ, 5713, s. 52–53: Republiken Polens legation i Köpenhamn till MSZ – rapport nr 39, 8.07.1931; ibidem, 2511, s. 12, 66: Rapporter från Republiken Polens legation till MSZ, 29.10.1935 och 22.02.1936.

¹⁷ AANW, MSZ, 5713, s. 52–53: Republiken Polens legation i Köpenhamn till MSZ – rapport nr 39, 8.07.1931; ibidem, 2511, s. 12, 66: Rapporter från Republiken Polens legation till MSZ, 29.10.1935 och 22.02.1936.

¹⁸ APG, Gdynia Ameryka Linie Żeglugowe (GAL), 2, s. 103: Avtal av den 11.03.1930; ibidem, s. 387–389: Industri- och handelsministeriet till GAL, 26.02.1938; AAN, Ministerrådets presidium (PRM), mkfm nr 27251, s. 125–128: Begäran från industri- och handelsministern till KEM, 21.06.1933.

¹⁹ APG, Kommunala domstolen, 94 RHB/27, b. pag.: Notarius publicus anteckning om F.G. Reinhold, 2.06.1927; "Rocznik Morski i Kolonialny" 1938, Warszawa 1938, s. 169.

Tabell 1. Andel av danska och andra skandinaviska rederier i fartygstrafiken i hamnen i Gdansk under åren 1920–1938 (anlöpande fartyg)

År	Anlöpande fartyg enligt flagg								Sammanlagt	
	svensk		dansk		norsk		finsk			
	a.f.	%	a.f.	%	a.f.	%	a.f.	%	a.f.	%
1920	103	2,7	124	7,9	59	3,5	16	0,6	302	14,7
1921	119	2,6	195	20,5	87	4,4	3	0,8	404	28,3
1922	179	4,3	257	25,6	152	6,7	24	0,3	612	36,9
1923	173	2,9	288	19,2	155	6,0	18	0,1	634	28,2
1924	226	5,0	415	18,6	161	5,8	23	0,2	825	29,6
1925	496	9,7	458	16,6	143	5,8	45	0,7	1142	32,8
1926	1302	22,2	987	20,1	301	6,2	78	1,4	2668	49,9
1927	1563	20,1	982	18,1	383	6,0	62	1,6	2990	45,8
1928	1352	16,4	985	18,4	352	6,5	82	2,7	2771	44,0
1929	1327	18,5	864	18,4	327	6,3	103	2,9	2621	46,1
1930	1427	18,5	1072	19,7	257	5,1	136	3,4	2892	46,7
1931	1442	18,5	1061	18,7	310	5,7	120	2,8	2933	45,7
1932	985	18,2	861	18,1	220	5,3	101	3,4	2167	45,0
1933	886	15,2	726	17,0	234	5,7	100	4,9	1946	42,8
1934	927	14,8	818	16,0	324	7,1	108	5,3	2177	43,2
1935	762	15,4	757	17,3	318	8,8	115	6,5	1952	48,0
1936	945	16,6	972	16,7	372	8,6	154	6,3	2443	48,2
1937	1128	17,7	843	13,5	415	6,8	290	8,8	2676	46,8
1938	1370	19,8	876	12,4	547	8,5	407	9,2	3200	49,9

a.f. – antal fartyg

% – procent av det totala tonnaget

Källa: Jag citerar B. Hajduk, *Skandinaver i Fria staden Gdansk ekonomiska liv 1920–1939*, i: *Polen – Sverige 1919–1999*, redigerat av Jan Szymański, Gdańsk 2000, s. 157.

Uppgifterna i tabellen visar kommersiell och tonnagedominans av dansk flaggade fartyg fram till 1924. De stod för den största andelen när det gäller antalet fartyg 1930 och 1931, i övrigt, med undantag av 1936, anlöttes hamnen i Gdansk av fler fartyg under svensk flagg.

Ett annat område där danskar och danska företag var aktiva i Fria staden var handel kopplad till spedition. I februari 1922 registrerade man i handelsregistret företaget Domestic & Foreign Commission Company Limited, Filiale Danzig, som var ett dotterbolag till företaget Inden & Udenlandsk Commissions Compagni Aktieselskab från Köpenhamn. Avdelningen i Gdansk hade ett aktiekapital på 30 000 danska kronor och var mellanhand i handeln av alla slag. I liknande syfte, dvs. handel med olika varor, registrerades i Gdansk avdelningar av danska kommersiella företag, såsom Handelshus Henrik Politur, Beckmann & Jørgensen,

Hellenberg & Larsen Trading Co. samt I. P. Karberg & Co. Aktieselskab.²⁰ Dessutom drev dansken Albinus Pedersen inköpsbolaget Baltic Supplies GmbH som bildades 1921.²¹ Likaså var Jens Eibøl delägare i flera kommersiella företag i Gdansk, bland annat i företaget Spanisch – Baltische Handel AG som drev en börs för citrusfrukter och ett partihandelsvaruhus som på 1920-talet var huvudleverantör av citrus på den polska marknaden.²²

Med medverkan av ingenjören Ber Schor från Köpenhamn bildades i Gdansk imars 1922 företaget „Skania” Skandinavisch Danziger Handelsgesellschaft GmbH. Företaget specialiserade sig på agenturhandel med alla slags varor mellan Fria staden och Skandinavien.²³ Liknande verksamhet som baserades på agenturhandel med varor som importerats från de skandinaviska länderna bedrevs av företaget Handelsgesellschaft Skandinavien mbH, där en av grundarna var köpmannen Jakob Mendelsohn från Köpenhamn.²⁴ De danska köpmännen Christian Ammentrop från Köpenhamn och Marius Gersens från Riga ägde det i Gdansk i januari 1922 bildade företaget „Danobalt” Handelsgesellschaft mbH som utvecklade handel med alla varor mellan Fria staden, de baltiska länderna och Polen.²⁵

En betydande och erkänd position i Gdansks spannmålshandel innehades sedan 1919 av det danska företaget Langelandskorn GmbH som hade ett stort spannmålslager med namnet „Gehrt” på Wyspa Spirzchów (Speicherinsel).²⁶

Företaget Rudolph Als Aktieselskab från Köpenhamn, vars ägare Rudolph Als bosatte sig i Gdansk och 1927 grundade företaget Rudolph Als Aktiengesellschaft, exporterade kol från gruvorna i Övre Schlesien via Gdansk och Gdynia till Danmark och till andra länder.²⁷

Dansken Jens Eibøl som tillsammans med köpmannen W. Wirtschaft från Gdansk grundade företaget Begford Holzspeditionen und Lager GmbH, satte sin prägel på timmerhandel. Efter ett kapitaltillskott från det norska rederiet Det Bergenske Dampskibsselskab skapades det största företaget i hamnen i Gdansk för

²⁰ Staatsanzeiger..., 24.05., 24.11.1924, nr 44, 96, post 791, 2403; 27.10.1926, nr 88, post 2202, 31.05., 25.10.1933, nr 39, 74, post 839, 1591; 8.08.1934, nr 6, post 1354.

²¹ Ibidem, 11.06.1921, nr 23, post 660.

²² Ibidem, 19.11.1922, nr 46, post 1208; A. Matla, *Polsko-norweskie kontakty żeglugowe w latach (Polsk-norska sjöfartskontakter under åren) 1919–1926*, ”K.I.B.”, 1986/1987, häfte 38, s. 55.

²³ Staatsanzeiger... 11.06.1922, nr 13, post 333; 15.07.1925, nr 88, post 1430.

²⁴ Ibidem, 5.03.1921, nr 9, post 285; 26.07.1924, nr 67, post 1203.

²⁵ Ibidem, 25.02., 8.04.1922, nr 8, 15, post 219, 353; nr 5, post 88.

²⁶ Ibidem, 5.02.1921, nr 5, post 166; 25.03.1925, nr 40, post 384.

²⁷ Ibidem, 8.06.1927, nr 52, post 1257; B. Hajduk, *Skandinaver...*, s. 162.

timmerhandel, som disponerade över upplag med en yta på 17 hektar, hamnbas-sänger med 600 meter långa lastkajer och ett sidospår för järnväg.²⁸

I mindre omfattning gjordes affärer inom timmerhandel av företaget ”Storage” Holzlagerungsgesellschaft mbH som Erik Pontoppidan från Köpenhamn var en av medgrundarna till, och denne samarbetade i sin tur med den i Gdansk bosatta danska köpmannen Carl O. Thørbjornsen.²⁹

Ett intressant initiativ i handeln med textil var bildandet av företaget „Danopol” Danisch-Polnische Gesellschaft für Auswärtigen Handel GmbH av köpmän från Köpenhamn, Lodz och Gdansk. Grunden för dess verksamhet under åren 1921–1925 var import för den polska marknaden av bomull, textil- och läderprodukter från Danmark samt export till detta land av produkter från den polska bomulls- och linneindustrin.³⁰ Man kan också notera danskarnas aktivitet i handelsagentbranschen i Fria staden. Eigil Johannsen var agent för det kommersiella företaget Dansk-Polsk Kompagni AS från Köpenhamn. Köpmannen Harald Rygberg representerade i sin tur intressen av tobaksbolaget International Planters Corporation AS i Gdansk. Fullmakter att vara representanter beviljades också till medborgarna i Fria staden. Så gjorde styrelsen för De Dansker Spiritfabrikker från Köpenhamn när den gav fullmakt till advokat Gustaw Zander från Gdansk att representera dem. På ett liknande sätt hade Georg Jacobi, en mäklare från Gdansk, fullmakt att representera intressen av danska och norska tillverkare av ätliga oljor och fetter. Fullmakt att ingå transaktioner på uppdrag av det välkända företaget Det Forenede Kulimportorer i Köpenhamn, som importerade polsk kol till Danmark, hade köpmannen Jens Brochmann.³¹

Medverkan av utställare från Danmark på internationella mässor som syftade till att främja handel och tillverkning i Fria staden är värt att notera. Utställare från Danmark deltog i Vårmässan i Gdansk (Danziger Frühjahrmesse) som arrangerades mellan den 18 och 25 februari 1920 samt i Internationella mässan

²⁸ Staatsanzeiger... 4.02.1922, nr 5, post 143, 26.01.1938, nr 5, post 60; A. Matla, *Verksamhet av norska koncernen Bergenske i hamnar på det polska tullområdet under åren 1919–1939*, „K.I.B.”, 1992, häfte 41, s. 56–58.

²⁹ Staatsanzeiger... 10.12.1921, nr 49, post 1288; 16.08.1924, nr 79, post 1356.

³⁰ Ibidem, 13.08.1921, nr 32, post 866; 21.10.1925, nr 119, post 2132; 10.03.1926, nr 18, post 447.

³¹ APG, Senat, 970, s. 1: Anteckning, 2.01.1929; B. Hajduk, *Gdansk ekonomi under åren 1920–1945*, Gdańsk 1988, s. 130 – 131.

i Gdansk (Danzig Inter Messe) som anordnades mellan den 2 och 5 oktober 1924, den 5 och 8 februari i och den 24 och 27 september 1925.³²

Danska handelscirklar visade intresse för att utveckla de ekonomiska förbindelserna i Fria staden. Bevis på detta är ett besök av representanter för handelskammaren (Grosserer-Societetet) i Köpenhamn mellan den 21 och 23 maj 1924. Följande personer kom till Gdansk: Kammarens ordförande Ernst Meyer, grossisten Harald Kjær, direktören O.E. Andersen, grossisten O. Skovgaard-Petersen samt Kammarens sekreterare advokat Raffenberg. I Gdansk höll de samtal med senatens ordförande Heinrich Sahn och med ledamöter i styrelsen för den lokala handelskammaren (Handelskammer) samt träffade den i staden vid Motlawa-floden bosatta danska befolkningen. Samtalen fokuserade på handels- och sjöfartsfrågor samt på huruvida det var möjligt att öka den bilaterala handeln och den danska ekonomiska närvaron i Fria staden Gdansk. Ytterligare ett besök av danska köpmän ägde rum den 26 och 27 maj 1937. De deltog i samtalen som hölls på Handelskammaren i Gdansk och som kombinerades med en föreläsning av kammarens ordförande dr. Kronhert om handelsrelationerna mellan Gdansk och Danmark. I föreläsningen framhöll man behovet av att ytterligare bygga ut ömsesidiga ekonomiska förbindelser samt införa lättnader för turisttrafiken mellan Gdansk och de danska hamnarna.³³ Andelen av Konungariket Danmark i Fria staden Gdansks utrikeshandel presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Danmark och Island i Fria staden Gdansks utrikeshandel.

År	Omsättning		År	Omsättning	
	tusen ton	värde mln gld.		tusen ton	värde mln gld.
1923	109	0,496	1931	1589	51 936
1924	160	56 222	1932	934	34 018
1925	305	51 679	1933	953	30 834
1926	706	50 826	1934	462	17 988
1927	856	60 851	1935	392	19 940
1928	639	59 538	1936	382	27 173

³² Erhvervsarkivet i Århus, Landbrugsraadet, 9. A. 10, b. pag.: Landbrugsministerium till Landbrugsraadet, 9.06.1925; B. Hajduk, *Gdansk ekonomi...* s. 135–136.

³³ RaK, Udm, jnmr H 65–86, pakknr 65. I. 61, b. pag.: Danska konsulatet i Gdanku till Udenrigsministerium, 14.04., 24.05.1924; "Danziger Zeitung". Beilage 24.05.1924, nr 213; Beilage der "Danziger Rundschau" 19.05.1924, nr 20; "Danmarksposten" 06.1924, nr 6, s. 117; "Kurier Bałtycki" 29.05.1937, nr 48.

År	Omsättning		År	Omsättning	
	tusen ton	värde mln gld.		tusen ton	värde mln gld.
1929	1142	68 193	1937	334	23 156
1930	1137	62026	1938	304	18 612

Värdet av gulden i förhållande till polsk zloty:

januari 1924: 1 gld = 0,898 zł

december 1925: 1 gld = 1,706

januari 1930: 1 gld = 1,738

april 1935: 1 gld = 1,486

Källa: Berichte über die Lage von Handel, Industrie und Schiffahrt im Jahre 1923, s.45, 48 – 49; 1924, s. 57; 1926, s. 73; 1927, s. 71; 1928, s. 77; 1929, s. 79; 1930, s. 55; 1931, s. 79; 1934, s. 42; 1935, s. 59; 1936, s. 62; 1937, s. 81; 1938, s. 59; Danziger Statistische Mitteilungen 25.04.1925, nr 9/10, s. 50; 22.03.1933, nr 1, s. 15; 17, 31.03.1934, nr 1, 20.

Uppgifterna i tabellen visar att den lägsta omsättningen när det gäller volym inföll åren 1923, 1924 och 1925 och att den därefter gradvis ökade för att 1931 vara som störst. När det däremot gäller värde ser vi fluktuationer under enskilda år, från det lägsta värdet 1923 till det högsta 1929.

Utöver de områden som diskuterats, noterades också danskarnas närvaro inom bankväsendet i Gdansk. Banken Osteuropäische Bank AG bedrev sin korta verksamhet i Gdansk under åren 1922–1924 med medverkan av bankiren Erik Steven från Köpenhamn. Banken stöttade kommersiella transaktioner med länderna i Östeuropa. Även bankhuset Winkel Lundgaard Bankgeschäft från Köpenhamn öppnade en filial i Gdansk.³⁴ Denna bank hade också en avdelning i Berlin, och den var verksam i staden vid Motlawa-floden under åren 1923–1926.³⁵

Dessutom började ett finansinstitut med namnet „Infico” Internationale Finanzierung Compagnie Aktiengesellschaft, med huvudsakligen dansk kapital, sin verksamhet i Gdansk 1930. Bolagets startkapital på 100 000 gulden ökades till 500 000 gulden. Bolaget specialiserade sig på att ta över finansieringen genom förvärv av andelar (aktiepaket) i företag från Gdansk och i utländska företag, för att därmed utöva kontroll över dem och förvalta de tillgångar som placerats i dem. Inom kort ägde bolaget aktier i bland annat den välkända kolimportören Rudolph Als Aktieselskab och i dess dotterbolag Rudolph Als GmbH från Gdansk. Bolaget köpte också danska statsobligationer, telekomaktier i Köpenhamn samt in-teckningsstödda värdepapper i Fria staden. Förluster till följd av krisen 1934 och 1935

³⁴ Staatsanzeiger... 15.07.1922, nr 29, post 637; "Danziger Hafen i Handel" 6.06.1928, nr 7, s. 6.

³⁵ Staatsanzeiger... 31.03.1923, nr 24, post 514; 3.11.1926, nr 91, post 2254; B. Hajduk: *Gdansks ekonomi...*, s. 68.

tvingade emellertid bolagets ledning att i november 1937 inleda ett konkursförfarande.³⁶

Versicherungs Aktien – gesellschaft Skandinavien, Filiale Danzig, vars aktiekapital uppgick till 20 miljoner danska kronor, ett dotterbolag till ett danskt försäkringsbolag från Köpenhamn, registrerades i december 1922 och var verksamt på försäkringsmarknaden i Fria staden. Filialen i Gdansk, tillsammans med andra sådana företag, specialiserade sig på återförsäkringar i alla typer av försäkringar. På grund av ökad konkurrens och dåliga ekonomiska resultat likviderades filialen 1927.³⁷

Danskar var också aktiva i tillverkningssektorn i Fria staden. Det danska företaget Aarhus Oliefabrik AS:s medverkan i utvecklingen av olje- och fettindustrin, dvs. i framställningen av vegetabiliska oljor, margarin och andra matfetter var betydande. Efter första världskrigets slut levererade det omnämnda danska företaget sina produkter till Fria staden och till den polska marknaden. Höjda tullar på importerade fetter och frön av vissa oljeväxter, som den polska regeringen införde 1925–1926, gjorde att bolagets ledning inrättade filialer och byggde ett raffinaderi på hamnområdet i Gdansk under åren 1927–1928, som var utrustad med de senaste maskinerna för framställning av kokosnöt-, palm-, sojabön-, sesam- och jordnötsoolja. Raffinaderiet hade automatiserade produktionslinjer och en kaj i hamnen i Gdansk. Kollapsen av den allmänna konjunkturen och ökad konkurrens från andra tillverkare av ätbara oljor och fetter i Fria staden ledde till att huvudkontoret i Århus beslutade att avveckla produktionen i Gdansk. Raffinaderiet togs över av engelskt kapital som tillhörde koncernen ”Unida – Lever” och sedan 1930 drevs det före detta danska raffinaderiet under namnet Unida Oelwerke GmbH. Efter ägarbytet hade danskar fortfarande chefspositioner i styrelsen för företaget ”Unida – Lever”, bland andra den förre verkställande direktören Holger Schrader. Dessutom hade Holger Schrader chefspositioner i andra fabriker i denna bransch i Gdansk, nämligen styrelseordförande i Danziger Oelmühle A. G. och i företaget ”Dida” Margarine Betriebs Gesellschaft mbH samt ledamot i styrelser för Towarzystwo Przemysłowe – Handlowe ”Oleo” och i marmeladfabriken ”Dagoma” som tillhörde det holländskt-engelska företaget ”Amada”.³⁸

³⁶ Staatsanzeiger... 7.01.1931, nr 1, post 23, 1.06.1932, nr 41, post 978, 20.04.1938, nr 26, post 399; B. Hajduk, *Bankväsende i Gdansk under åren 1922–1945*, i: *Banker och bankirer i Gdansks historia*, redigerat av E. Cieślak, Gdansk 1999, s. 155–156.

³⁷ Staatsanzeiger... 6.01.1923, nr 1, post 11, 23.03.1927, nr 24, post 605.

³⁸ RaK, Udm, jnmr H 52–45, pakknmr 52. Danzig 2, b. pag.: Anteckning, 12.02.1937; ibidem, b. pag.: Udenrigsministerium till legationen i Stockholm, 4.02.1937; GSPK, PMHG C XIII 5, nr 32, Bd 7/8,

Bortsett från oljeindustrin kan man notera engagemang av det danska företaget M. Mortensen Canning Company Limited från Assens i produktionen av konserver, som startades 1924 på en fabrik med namnet Mortensen Konservenfabrik GmbH.³⁹

Det bör också nämnas att ett samarbete etablerades på 1930-talet mellan skeppsvarvet i Gdansk (Międzynarodowe Przedsiębiorstwo Budowy Statków i Maszyn) med det danska företaget Burmeister & Wain AS för att bygga dieselmotorer. Utöver samarbetet i fråga om motorer köpte varvet i Gdansk licens för produktion av kylutrustning från det danska företaget Atlas Maskinfabrik AS.⁴⁰

Ansträngningar för att i Fria staden starta en filial gjordes från april 1935 av det kända danska företaget Nordisk Insulina Laboratorium AS, men till ingen nytta.⁴¹ Det danska företaget ”A. G. H. Hein & Söhne” sökte på ett liknande sätt partners i Fria staden för att tillverka motorer till fiskebåtar.⁴²

Den framlagda och säkerligen inte fullständiga översikten av de bilaterala förbindelserna och av danskarnas ekonomiska aktivitet i Fria staden Gdansk, gör det möjligt att identifiera de områden där de engagerade sig. Danska initiativ var påtagliga inom sjöfarten, handeln, fettindustrin, bankväsendet och försäkringsbranschen. Den institution som stödde etableringen och utvecklingen av det bilaterala samarbetet var Konungariket Danmarks konsulat som var verksam i Gdansk fram till slutet av andra världskriget.

Bibliografi

Archiwa (Arkivet).

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Archiwum Akt Nowych, Prezydium Rady Ministrów.

Archiwum Państwowe w Gdańsku, Gdynia Ameryka Linie Żeglugowe.

Archiwum Państwowe w Gdańsku, Polizei Präsidium.

---

b. pag.: Rikets industriminister till Preussiska Handels- och industriministeriet – bilaga, 27.10.1931; Staatsanzeiger... 12.01. och 12.10.1927, nr 4 i 83, post 70 och 2124; „Danziger Wirtschaftszeitung”, 27.07.1928, nr 30, s. 714; B. Hajduk, *Gdansks ekonomi...*, s. 149–150.

³⁹ Staatsanzeiger... 12.07.1924, nr 61, post 1112, 16.01.1935, nr 4, post 49.

⁴⁰ Erhvervsarkivet, Industrieraadet, 65. H. 1, b. pag.: Burmeister & Wain AS till Industrieraadet, 14.11.1933; ibidem, b. pag.: Atlas Maskinfabrik AS till Industrieraadet, 10.12. och 22.12.1938; B. Hajduk, *Gdansks ekonomi...*, s. 145.

⁴¹ APG, Senat, 971, s. 301–301: Danska konsulatet i Gdansk till Fria stadens senat, 29.04.1935.

⁴² Ibidem, 970, s. 25: Danska konsulatet till dr. H. Blume, 26.01.1939; ibidem, s. 39: Fria stadens senat till danska konsulatet, 30.03.1939.

Archiwum Państwowe w Gdańsku, Sąd Grodzki.

Archiwum Państwowe w Gdańsku, Senat Wolnego Miasta.

Archiwum Państwowe w Gdańsku (Oddział w Gdyni), Morski Urząd Rybacki.

Geheimes StaatsarchivPreussischer Kulturbesitz w Berlin-Dahlem, Preussische Ministerium für Handel und Gewerbe.

Erhvervsarkivet w Aarhus, Landbrugsraadet, Industrieraadet.

Rigsarkivet w Kopenhague, Udenrigsministeriet.

Tryckning och statistiken kalla

Berichte über die Lage von Handel, Industrie und Schifffahrt im Jahre 1923, 1924, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938.

Danziger Statistische Mitteilungen, 1925, 1933, 1934.

Lloyd Register of Shipping 1927/1928, 1937/1938.

Rocznik Morski i Kolonialny 1938.

Staatsanzeiger für die Freie Stadt Danzig, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1938.

Tidskriften

“Beilage der Danziger Rundschau” V 1924.

“Danmarksposten” VI 1924.

“Danziger Volksblatt” I 1922.

“Danziger Hafen und Handel” XII 1927, VI 1928.

“Danziger Zeitung, Beilage” V 1924.

“Danziger Wirtschaftszeitung” VII 1928.

“Kurier Bałtycki” V 1937.

Bearbetningen

Biernat C., *Handel, żegluga i wytwórczość*, i: *Historia Gdańska*, vol. III/2.

Biskup M., *Pod panowaniem krzyżackim – od 1308 r. do 1454 r. Handel*, i: *Historia Gdańska, tom I do roku 1454*, redigerat av E. Cieślak, Gdańsk 1978.

Biskup M., *Gdańsk u schyłku czasów krzyżackich (1409–1454)*, i: *Historia Gdańska, tom I do roku 1454*, redigerat av E. Cieślak, Gdańsk 1978.

Hajduk B., *Bankowość Gdańska w latach 1920–1945*, i: *Banki i bankierzy w dziejach Gdańska*, redigerat av E. Cieślak, Gdańsk 1999.

- Hajduk B., *Gospodarka Gdańska w latach 1920–1945*, Gdańsk 1998.
- Hajduk B., *Polsko-duńskie kontakty portowe i żeglugowe w latach 1919–1939*, "Komunikaty Instytutu Bałtyckiego", 1979, vol. 30.
- Kruszewski E.S., *Niestrudzony człowiek czynu Jorgen Lonborg Mogensem (1900–2000)*, "Acta Cassubiana", Gdańsk 2003.
- Kruszewski E.S., *Jorgen Lonborg Mogensem (3 IV 1909 – 26 VIII 2000) Svaneke*, "XV Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego" 1999/2000, Kopenhaga 2000.
- Matla A., *Polsko-norweskie kontakty żeglugowe w latach 1919–1926*, "Komunikaty Instytutu Bałtyckiego", 1986/1987, vol. 38.
- Matla A., *Działalność norweskiego koncernu Bergenske w portach polskiego obszaru celnego w latach 1919–1939*, "Komunikaty Instytutu Bałtyckiego", vol. 41.
- Skubiszewski K., *Zachodnia granica Polski*, Gdańsk 1969, s. 109 – 111.
- Stanielewicz J., *Stagnacja w handlu i żegludze, i: Historia Gdańska, vol. IV/1 (1815–1920)*, Sopot 1998.
- Stanielewicz J., *Ożywienie gospodarki morskiej*, w: *Historia Gdańska*, vol. IV/1, s. 365.
- Trzoska J., *Zmienne koniunktury w handlu i żegludze gdańskiej, i: Historia Gdańska, vol. III/1 (1655–1793)*, Gdańsk 1993.
- Trzoska J., *Zmiany w handlu bałtyckim i europejskim*, w: *Historia Gdańska*, vol. III/1.
- Wachowiak B., *Problem handlu Gdańska w pierwszej XIX wieku*, "Rocznik Gdański" 1981, vol. 2 (41).
- Trzoska J., Cieślak E., *Handel i żegluga gdańska w XVIII wieku, i: vol. III/1.*
- Zajewski W., *Stagnacja gospodarcza i eksploatacja finansowa Wolnego Miasta Gdańska, i: Historia Gdańska, vol. III/2.*

RELACJE GOSPODARCZE WOLNEGO MIASTA GDAŃSKA Z DANIĄ W LATACH 1920–1939

Słowa kluczowe: Dania, Wolne Miasto Gdańsk, Handel

Abstrakt

Kontakty handlowe Gdańska z Królestwem Danii sięgają średniowiecza. Potwierdzone w źródłach są związki handlowe gdańsko-duńskie od 1368 roku. O znaczeniu Gdańska dla Danii w bilateralnych relacjach gospodarczych świadczy ustanawianie

w nadmotławskim grodzie przez władze duńskie przedstawiciele handlowo-dyplomatycznych, których w okresie od 1656 roku do 1920 roku było dziesięciu w rangach: rezydentów, agentów konsularnych, wicekonsulów i konsulów. Po wyłączeniu w 1920 roku Gdańska wraz z niewielkim terytorium z granic Niemiec i utworzeniu Wolnego Miasta funkcje konsulów etatowych pełnili: Bent Falkenstjerne (1921) i Harald Koch (1922–1936). W latach 1937–1945 obowiązki konsula honorowego powierzono zaś Holgerowi Ditlewowi Schraderowi. Włączenie Wolnego Miasta w obszar celno-gospodarczy państwa polskiego stanowiło czynnik zachęcający do podejmowania przez Duńczyków różnych inicjatyw gospodarczych na jego terenie. Odnotować należy udział Duńczyków i kapitałów duńskich w zarejestrowanych w Gdańsku spółkach armatorsko-spedycyjno-maklerskich, takich jak: Filia Gdańska Zjednoczonej Korporacji Bałtyckiej, Bałtycko-Amerykańskie Towarzystwo Importu Nafty z o.o., Gdańskie Żeglugowo-Handlowe Towarzystwo Akcyjne „Artus”. Ponadto aktywność duńskich przedsiębiorstw oraz Duńczyków na obszarze Wolnego Miasta zaznaczyła się w handlu, połączonym ze spedycją, spośród których wymienić można spółki: Domestic & Foreign Commission Company Limited Filiale Danzig, Skandinavisch-Danziger Handelsgesellschaft GmbH „Skandia”, Handelsgesellschaft Skandinavia GmbH, I.P. Karberg & Co Aktieselskab, „Danobalt” Handelsgesellschaft mbH, Rudolph Als Aktieselskab oraz Langelandskorn GmbH. Handlem artykułami włókienniczymi zajmowała się spółka „Danopol” Danisch-Polnische Gesellschaft fur Auswartigen Handel GmbH. Na rynku ubezpieczeniowym w Gdańsku działała znana duńska firma „Infico” Internationale Finanzierungs Compagnie Aktien-Gesellschaft. Aktywność Duńczyków w Wolnym Mieście zaistniała także w dziedzinie wytwórczości. W latach 1926–1930 funkcjonowała w Gdańsku rafineria uruchomiona przez duńską spółkę Aarhus Oliefabrik AS, wyposażona w najnowocześniejsze wówczas urządzenia do produkcji olejów roślinnych, margaryny i innych tłuszczów jadalnych. Należy również wspomnieć o współpracy nawiązanej w latach trzydziestych XX wieku przez Stocznnię Gdańską z duńską spółką Burmeister & Wain AS w dziedzinie budowy motorów diesla oraz z zakładami Atlas Maskinfabrik AS w zakresie produkcji urządzeń chłodniczych.